

Ольга Мітькіна

**ПОСТКОЛОНІАЛЬНА ПОЛІТИКА ФРАНЦІЇ:  
ВІД ФРАНЦУЗЬКОГО СОЮЗУ ДО АГЕНТСТВА  
КУЛЬТУРНОГО Й ТЕХНІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА  
(1945–1970 рр.)**

*Стаття присвячена розкриттю особливостей взаємин Франції з її колоніями в Африці після Другої світової війни. Висвітлюється розвиток і трансформація відносин між новоствореними державами Африки та колишньою метрополією, особливу увагу приділено формуванню спільних міждержавних інститутів від Французького союзу до Агентства культурного й технічного співробітництва.*

**Ключові слова:** Французький союз, Французька спільнота, франкофонія, культурно-лінгвістичне співробітництво, Шарль де Голль, Леопольд Седар Сенгор.

Французька політична еліта ніколи не приховувала свою зацікавленість у заморських володіннях (France d'outre-mer). Багаторічні економічні та політичні зв'язки з колоніями, використання французького апарату управління замість місцевого, а також активна культурна експансія дали Франції впевненість у непорушності її Імперії. Ще на початку ХХ століття у Міністерстві закордонних справ Франції з'явився відділ Африки й Леванту в складі Управління політичних справ, що почав займатися торговельно-фінансовими справами Марокко й Тунісу, відносинами з Ліберією й Ефіопією, а також іншими питаннями, пов'язаними з колоніями в Африці<sup>1</sup>. Наявність такого структурного підрозділу, безсумнівно, підкреслювала важливість для Франції її взаємин з колоніями. Тим не менш, загальносвітові тенденції історичного розвитку не оминули й колоніальні володіння Французької Республіки. Цілий ряд факторів різного характеру породив національно-визвольні рухи на колонізованих територіях. І все ж таки, не всі колонії Франції були готові одразу повністю обірвати зв'язки з метрополією, та й сама Франція не поспішала позбутися своїх володінь, якими так пишалась.

Однак, емансипація колонізованих народів стала історичною необхідністю та вимогою часу, тому французькому урядові залишалось лише розумно супроводжувати цей процес, а за можливістю затримувати його розвиток на свою користь. При цьому, слід було максимально зберегти позитивний образ Франції та запобігти відторгненню її культури,

втримати економічні й політичні позиції, що власне, на нашу думку, французькому керівництву з успіхом вдалося зробити.

Процес деколонізації з одного боку та з іншого боку — бажання як колишніх колоній, так і самої Франції не втрачати зв'язки, що формувались роками, змусили політичних лідерів і діячів культури Франції, Канади, Африки згадати про забутий термін «франкофонія», який ввів у 1880 році Онезім Реклю. Таким чином, після Другої світової війни франкофонія отримує нове звучання й трансформується у цілий міжнародний рух, який призводить до заснування у 1970 році Агентства культурного й технічного співробітництва, що згодом було реформоване у Міжнародну організацію франкофонії. Рішення про заснування даної організації не було спонтанним, але його прийняття не виявилось швидким і однострійним. Цій історичній події передували складні культурні та політичні процеси, велися запеклі дебати, розроблялись різноманітні теоретичні концепції та впроваджувались практичні заходи з реформування взаємин Франції з її колоніями.

Метою даної статті є розкрити еволюцію відносин Франції з її колоніями у Африці після Другої світової війни в процесі становлення ідеї заснування міжурядової франкофонної установи.

Це питання вже частково розроблялось французькими, російськими та українськими дослідниками, серед яких слід зазначити Георгієва Є.Г., Черкасова П.П., Ентіна Л.М., Вайс М., Кайтуколі К. та ін.

Традиційно батьками-засновниками організації вважають президента Тунісу Хабіб Бургібу, президента Нігеру Амані Діорі та президента Сенегалу Леопольда Седара Сенгора, а деякі історики відносять до них також президента Франції Шарля де Голля. Саме з періодом президентства останнього співпадає час активізації франкофонних ініціатив та наполегливе лобювання політичними й культурними діячами Африки, Франції і Квебеку створення міжнародної організації на основі спільної французької мови й культури. Тим більше, сам Ш. де Голль двічі ініціював реформування відносин Франції з колоніями.

Випереджаючи розвиток історичних подій та будучи далекоглядним політиком, Шарль де Голль став одним з перших французьких політичних діячів, хто ще в 40-х рр. ХХ ст. розумів неминучість розпаду Французької імперії. Зокрема, з Сирією та Ліваном він обговорював питання незалежності ще 1941 року. В 40-х рр. він також пішов на багато поступок Алжиру та французькому Індокитаю. Такі ліберальні заходи де Голль пояснював тим, що «Франція не повинна залишатись у своєму минулому»<sup>2</sup>.

З іншого боку з упевненістю можна стверджувати, що Шарль де Голль пишався Французькою імперією і вважав її значним досягненням Франції

й основою її могутності. У славетному виступі від 18 червня 1940 року він констатує: «Франція не одна — в неї є простора імперія, яка може стати єдиним джерелом для відновлення армії та солідарності»<sup>3</sup>. Надалі, спираючись саме на колонії, в роки Другої світової війни де Голль допоміг Франції піднятися з колін.

Уже в 1944 році Ш. де Голль говорив про необхідність реформування відносин Франції з її колоніями. 30 січня 1944 року під час конференції у Браззавілі, яка об'єднала представників французьких територій Африки, де Голль заявив: «Обов'язок Франції перед французькими територіями в Африці, а також іншими територіями, які живуть під нашим прапором, у тому, щоб надавати допомогу в зростанні народів до того моменту, коли вони зможуть самостійно управляти своїми справами»<sup>4</sup>. У межах промови в Браззавілі де Голль згадує, також, ідею створення союзу, де «кожна із заморських територій має розглядатись як територія з власним характером та бути організованою за власний кошт»<sup>5</sup>, але, водночас, дає зрозуміти, що підпорядкування цих територій залишиться незмінно французьким.

Отже, на момент закінчення Другої світової війни, французьке керівництво було готове переглянути свої відносини з колоніями, але, при цьому, зовсім не збиралось втрачати їх. Дещо пізніше, оцінюючи зміст Браззавільської конференції, де Голль писав: «Для того, щоб народи, що перебувають під нашим захистом, завтра не відійшли від Франції, потрібно було проявити ініціативу в наданні їм внутрішньої автономії й перебудові відносин на основі асоціації»<sup>6</sup>. І така ініціатива була проявлена.

13 жовтня 1946 р. за результатами референдуму, проведеного як у Франції, так і в її заморських володіннях, була прийнята нова конституція, що заснувала Четверту республіку й проголосила створення Французького союзу. Ставлення до нової конституції не було однозначним. Як її проект, так і факт її прийняття викликали жваві дискусії та навіть опір. У Марокко, наприклад, «ні» конституції сказали 70%, а в Тунісі — 73%<sup>7</sup>. І все ж таки, конституція 1946 р. стала важливим кроком вперед у політичній еволюції республіканської Франції. Адже, вперше в історії Франції питання заморських володінь було включено в основний документ Французької Республіки — конституцію.

Більше того, Л.М. Ентін відзначає, що заснування Французького союзу породило нову форму організації зв'язків між метрополією та її зовнішніми володіннями. Прогресивні засади й тенденції в устрої союзу створювали об'єктивну можливість його подальшого розвитку не як колоніального формування, а як форми встановлення рівноправних зв'язків<sup>8</sup>.

У преамбулі конституції 1946 р. проголошувалось: «Франція формує разом із заморськими народами союз, заснований на рівності прав і обов'язків без расових і релігійних розбіжностей. Французький союз складається з націй і народів, які поєднують або спільно координують свої зусилля й ресурси для розвитку кожного з учасників, підвищення добробуту і забезпечення безпеки. Вірна своїй традиційній місії, Франція має намір привести народи, керівництво якими вона взяла на себе, до вільного самоврядування й демократичного управління своїми власними справами, відкидаючи будь-яку систему колонізації, засновану на свавіллі...»<sup>9</sup>.

Конституція надавала колоніям часткову самостійність у вирішенні внутрішніх питань. Асамблея Французького союзу була достатньо демократичним органом, половина місць в котрому належала представникам колоній. Франція була змушена допустити представників колоній також до участі у центральних органах влади, таких як Національні збори, Рада республіки та Економічна рада. Все ж таки, допустивши участь представників заморських володінь у центральних керівних органах метрополії, французькі правлячі кола встановили таку норму представництва, що, з одного боку, створювалось враження демократизму, а з іншого боку це представництво було малочисельним, а отже безпечним для інтересів метрополії<sup>10</sup>.

Таким чином, реформування відносин з колоніями підтверджувало бажання Франції йти в ногу з часом, але одночасно з цим було спробою втримати колонії під власним впливом, оминувши світові деколонізаційні процеси. Французький союз проіснував 12 років — рівно стільки ж, скільки й народжена одночасно з ним Четверта республіка. Всі ці роки Французький союз розвивався, видозмінювався й модернізувався.

Слід зазначити, що між метрополією й колоніями окрім політичної й економічної взаємодії, що лягли в основу Французького союзу, була й культурна складова їх відносин, яка власне сягала набагато глибше, ніж просто спільне використання французької мови. Більше того, саме культурний аспект унаслідок взаємодії за десятиліття колоніального режиму відбився у свідомості поколінь. Така ситуація не є дивною, адже культурно-освітній діяльності Франція приділяла значну увагу з давніх-давен, відряджаючи до заморських територій місіонерів, вчителів й одночасно з цим приймаючи колоніальну еліту на «виховання» й здобуття освіти у метрополії.

Намагаючись сконцентрувати розрізнені зовнішні культурно-просвітницькі служби Міністерства закордонних справ, уряд де Голля створює у 1945 році Генеральне управління з культурних зв'язків. Пізніше, з 1957 року воно було реформоване у Генеральне управління з культурних,

наукових і технічних відносин, чим, ніби, підкреслювалось, що поряд з політичним й економічним напрямками культурний перетворюється на один з основних інструментів зовнішньої політики Франції. Активізація національно-визвольних рухів після Другої світової війни ще більше підвищила інтерес французьких правлячих кіл до збереження культурного впливу в колоніях. Е.Г. Георгієв стверджує, навіть, що культурне питання стало невід'ємною складовою неоколоніальної політики Франції<sup>11</sup>. Таким чином, створенням Французького союзу та виокремленням культурного питання в самостійний політичний напрям уряд Ш. де Голля надав відносинам з колоніями нового виміру.

Дедалі частіше політики, й не лише французькі, починають акцентувати увагу на спільній французькій мові й культурі, які єднають не лише метрополію з її колоніями, а й інші країни світу, такі як Бельгія, Канада, Швейцарія. Це сприяє поступовому розвитку франкофонних ініціатив по всьому світу, а особливо в країнах Африки та Квебеці. Російська дослідниця Л.О. Нізская справедливо зазначила, що франкофонний рух не міг не зародитись, тому що Франція сама підготувала африканських лідерів першого покоління: «Їхні ідеологічні погляди склались на базі світогляду, пронизаного французькою культурою й ідеологією, який формувався в процесі навчання у французьких закладах освіти. Саме тому вони відчували себе людьми, що належали як Африці, так і Європі<sup>12</sup>».

На фоні франкофонного руху, що поступово розвивався, загострились взаємини Квебеку та Канади. Стурбовані прогресуючим скороченням впливу французької мови та культури й політичними обмеженнями з боку канадського уряду, численні культурні та політичні діячі Квебеку разом з африканцями, а також за підтримки з боку французів стали піонерами-ентузіастами, які намагались втілити франкофонні ідеали в життя. Зокрема, квебекський міністр освіти Жан Поль Лайой та Президент Сенегалу Л.С. Сенгор стають першими, хто офіційно висловив ідею про єднання франкофонів світу.

На цій хвилі активізувалась світова франкофонна громадськість. У 1950 році канадський журналіст Достале О'Леарі ініціював створення Міжнародної асоціації франкомовних журналістів (*l'Association internationale des journalistes de langue française*), яка на сьогодні стала одним з офіційних операторів Міжнародної організації Франкофонії. Основними видами роботи Асоціації на першому етапі були пересувні виставки франкомовної преси, періодичні колоквиуми та з'їзди один раз на два роки. У 1954 р. виник Культурний і технічний союз французької мови (*l'Union culturelle et technique de langue française*), метою якого була всіляка підтримка французької мови у світі й втілюваних нею цінностей.

Союз об'єднав франкофонів Бельгії, Франції, Італії (область Валле д'Аоста), Маврикія й Квебеку. У 1955 році представники бельгійського, канадського та шведського радіомовлень об'єдналися в Спільноту публічного франкомовного радіо.

Таким чином, на початковому етапі діяльність міжнародних неурядових організацій, які об'єднали франкофонну громадськість, стала першим кроком на шляху до створення спільної міжурядової установи. Дещо пізніше Генеральний секретар Міжнародної організації Франкофонії Б. Бутрос-Галі висловить думку, що без діяльності франкофонних асоціацій на місцях «не було б ні Міжнародної організації Франкофонії, ні її Самітів голів держав і урядів»<sup>13</sup>. Але на той час, у 50-х роках ХХ ст., дух культурного єднання, який поступово охоплював франкомовну громадськість різних країн та територій, на жаль, не проник у політичну сферу. Процес розпаду Французької імперії не зупинявся, а навпаки розвивався разом зі світовими деколонізаційними тенденціями.

У 50–60 х рр. ХХ ст. дискусія у Франції довкола «третього світу» набула гострого характеру. В тогочасній ідейній боротьбі довкола вироблення політики Франції щодо країн, які виступали за звільнення від колоніалізму, російський дослідник І.Г. Тюлін виділив три концептуальних підходи<sup>14</sup>:

- прибічники збереження політичного панування над чисельними колоніями в незмінному вигляді без будь-яких поступок;
- прихильники ліквідації французької присутності в колоніях, що стали гальмом для прогресивного розвитку Франції й виявились нерентабельними;
- представники третього напрямку критикували очевидні пороки колоніалізму, репресивні тенденції в колоніальній політиці Франції, визнаючи в цілому об'єктивний характер національно-визвольного руху, законність спрямування народу до політичної незалежності, закликали до вдосконалення «гуманізації» форм управління заморськими володіннями Франції, збільшення внеску метрополії в соціально-економічний розвиток колоній.

Уряд Четвертої республіки Франції переважно дотримувався третього напрямку, хоча не проявляв ініціатив з оновлення взаємин з колоніями, а от повернення до влади у 1958 році Шарля де Голля ознаменувалось новими реформами саме в цьому напрямку. З одного боку, розуміючи відхід у небуття часів імперії, неминучість розпаду Французького союзу, а з іншого, маючи бажання втримати колонії під впливом Франції, де Голль деякий час маневрував і намагався ухилятися від прямих висловлень та дій. Він прагнув виграти час для того, щоб знайти вірне рішення і одночасно підготувати суспільство прийняти його. Ш. де Голль говорив:

«втрачати Французький союз не можна, його падіння коштуватиме незалежності Франції»<sup>15</sup>, але одночасно з цим розумів, що взаємини з африканськими колоніями, які вже стали тягарем для Франції, знову потребували перебудови. При цьому, де Голль відзначав, що якщо в минулому витрати, пов'язані зі збереженням колоніальної імперії, окупалися сповна, то зараз утримання панування над африканськими країнами перетворилося «у парі, де можна скоріше програти, ніж виграти»<sup>16</sup>. У бесідах з найближчими соратниками він відверто визнавав, що «колоніальному устрою настав кінець і потрібно шукати іншу форму відносин»<sup>17</sup>. І все ж таки, де Голль сподівався запобігти повному відділенню Африки.

На той час в африканських колоніях сформувались два основні політичні рухи: Африканське демократичне об'єднання, очолюване Феліксом Уфуге-Буанї з Берегу Слонової Кості, та Партія африканської єдності, очолювана Леопольдом Сенгором з Сенегалу. У 1957 році вони виступили з вимогою «права на незалежність» африканських колоній, але, що цікаво, не прагнули отримати її негайно<sup>18</sup>. Більше того, обидва рухи сподівались вступити в асоціацію з Францією, але мали різні погляди щодо принципів її формування.

Африканське демократичне об'єднання 25 липня 1958 року запропонувало Конституційному консультативному комітетові федеративну схему заснування держави з одним суверенітетом. Така пропозиція викликала жваві дебати та критику з боку інших африканських членів згаданого комітету. Л. Сенгор та Партія африканської єдності пропонували інший варіант — конфедерацію «вільних та рівних народів»<sup>19</sup>, але дана ідея теж не отримала схвалення. У цей час Ш. де Голль у кулуарах частенько говорив про те, що «виснажливе лідерство (Франції) закінчується поступовим зменшенням більшої частини хомутів»<sup>20</sup>, і в результаті він пропонує свій варіант реформи.

Пропозиція полягала у внутрішній автономії з правом отримання незалежності у будь-який час. Тобто, реформа передбачала право на самовизначення та давала вибір кожній території між участю в асоціації з певними структурами чи повним відділенням від метрополії. Таким чином, вдруге де Голль стає ініціатором глибокої реформи «заморської Франції». У результаті Французький союз, що вичерпав себе, було замінено Французькою спільнотою.

Французький дослідник Моріс Вайс зазначає, що Французька спільнота являла собою парадоксальну систему: «на противагу проголошеній рівності маємо протилежне: президент Французької республіки має весь спектр повноважень, більше того, африканським лідерам значну кількість питань необхідно було погоджувати з різними французькими інститу-

тами. До того ж, пропозиція, висунута країнам Африки, дещо нагадувала шантаж: допомогу від Франції країни отримають за умови вступу до Спільноти або ж матимуть повну незалежність»<sup>21</sup>. Тим не менш, референдум з даного питання (28 вересня 1958 року) мав успіх на територіях за виключенням Гвінеї, де 97% виборців відмовились від участі країни у Французькій спільноті й обрали шлях незалежного розвитку. Ще в серпні 1958 р., під час відвідування Ш. де Голлем Гвінеї, лідер національно-визвольного руху цієї країни Секу Туре привселюдно заявив, що гвінейський народ воліє «бідність у волі багатству в рабстві»<sup>22</sup>.

Концепція Французької спільноти ввійшла до конституції П'ятої республіки, що була схвалена на тому ж референдумі 28 вересня 1958 р. Відповідно до її положень, члени Спільноти «користуються автономією; мають самоврядування та демократично й вільно ведуть свої власні справи» (ст. 77)<sup>23</sup>. При цьому Франція залишила за собою всі керівні пости в структурі Спільноти. Президент Французької республіки одночасно був президентом і Спільноти, а основні міністри — закордонних справ, оборони, внутрішніх справ, економіки й фінансів — керували відповідними напрямками діяльності даної організації. До компетенції Спільноти ввійшли (ст. 78): зовнішня політика, оборона, грошова система, спільна економічна й фінансова політика, а також політика з використання стратегічної сировини. Окрім того, до компетенції Спільноти за умови відсутності особливих угод входили також контроль над органами правосуддя, загальна організація зовнішніх і спільних перевезень та зв'язку<sup>24</sup>.

Протягом жовтня—грудня 1958 г. територіальні збори 12 колишніх французьких володінь в Африці підтвердили своє бажання стати державами-членами Французької спільноти. Кожна з них прийняла свою конституцію, що виходила з основних положень конституції Французької республіки й Французької спільноти.

Тим часом залишалась складною ситуація в Алжирі. У зв'язку з цим 3 жовтня 1958 року було представлено «план Костянтини», який являв собою п'ятирічну програму соціально-економічних заходів щодо поліпшення становища арабського населення Алжиру й мав на меті послабити вплив на алжирців Фронту національного звільнення, переконати їх залишитися під французькою опікою. Іншими словами, метою було домогтися того, чого Франція не змогла досягти шляхом збройної боротьби проти алжирського народу. Політичні поступки згідно з «планом Костянтини» обмежувалися визнанням самобутності Алжиру (за умови збереження органічної єдності із Францією) і створенням єдиної курії по виборам до Національних зборів<sup>25</sup>. Таким чином, висуваючи «план Костянтини», уряд П'ятої республіки намагався внести розкол у ряди



національно-визвольного руху Алжиру, частково сподіваючись одночасно з цим запобігти повному «відділенню» й інших колоній. Проте, приклад незалежної Гвінеї та світові деколонізаційні тенденції заохочували африканські країни вимагати надання їм повної незалежності. Тож, у країнах-членах Спільноти теж розгорнувся потужний масовий рух за досягнення державного суверенітету.

Побоюючись повної втрати своїх позицій у країнах Африки, французький уряд пішов на деякі поступки. У травні 1960 р. до Конституції Франції (ст. 86) було внесено зміни, які передбачали можливість перебування в Спільноті країн, що одержали політичну незалежність. Так чи інакше, цей крок не допоміг утримати колонії в межах створеної організації. Одна за одною вони оголошували про незалежність. По факту Спільнота проіснувала дуже короткий період: перші збори відбулися 3 лютого 1959 року, а останні — 21 березня 1960 року. Поступово самі собою відмерли органи, які виявились непотрібними, як виконавча рада, сенат, арбітражний суд і т.д. Згодом припинив існування і адміністративний апарат.

Алжирські ж справи продовжували залишатись предметом безупинних роздумів Ш. де Голля та його уряду. Генералу доводилось боротись не лише з «ультра», а «найбільш складне, — говорив він, — це переконати самого себе»<sup>26</sup>. Де Голлю треба було відмовитись від того, що завжди вважалося досягненням Франції, вагомою цеглиною у фундаменті її могутності. Щоправда, він уже давно вів розмови про незалежність Алжиру, але вислови в приватних бесідах і відповідальні рішення на державному рівні — це різні речі. Зрештою, усвідомивши невідворотність деколонізації Алжиру, він сказав своїм міністрам: «це не дуже просто в моєму віці та з моїм досвідом і спогадами, але я прийняв рішення... нам доведеться виконувати складну справу, і нічого в цьому мене не змушує радіти»<sup>27</sup>. Зрештою, у 1962 році Алжир отримав незалежність. Таким чином, французька колоніальна імперія фактично припинила своє існування. Франція зберегла за собою лише деякі території, переважно острівні, як Майотта, Реюньон, Гвіана та інші, які сьогодні є заморськими володіннями Франції і мають особливий статус.

Повний відхід з колишніх колоній був би згубним як для новостворених країн Африки, так і для Франції. Відповідно, незалежність колоній зовсім не означала повний розрив зв'язків із колишньою метрополією. Тим більше, таке бажання не висловлювали політичні лідери країн Африки, скоріше навпаки, вони почали шукати нові варіанти співпраці, виходячи зі свого нового політичного статусу.

Слід згадати, що культурні позиції Франції були дуже міцні в межах територій колишніх колоній, а зі здобуттям незалежності французька

мова в багатьох країнах Африки стала офіційною державною мовою. Зазначимо також, що політичні лідери більшості новостворених країн були вихованцями Французької імперії. Вони отримали освіту у метрополії, були прихильниками її політичних концепцій і відчували духовну близькість до французької культури як до рідної. Це стало важливими факторами розвитку подальших взаємин країн Африки з Францією.

На початку 1960-х років активізуються ініціативи африканських лідерів щодо переведення франкофонії на новий рівень і надання їй офіційного статусу. Так, у 1960-х роках, президент Сенегалу Л. Сенгор активно лобіює ідею створення «Співдружності на французький манер». До його ініціатив приєднується й президент Тунісу Хабіб Бургіба, який починає активно заохочувати інших африканських лідерів приєднатись до даної ідеї та висунути спільну пропозицію Франції. Водночас, французьке керівництво, пам'ятаючи про провал з Французьким союзом та Французькою спільнотою, без ентузіазму сприймає нову ініціативу африканських лідерів і вирішує йти іншим шляхом. Так виникла концепція «взаємного розвитку», яка отримала широку підтримку в офіційних колах Франції. Її втіленням у життя став проголошений де Голлем на початку 1960-х рр. «курс на співпрацю» щодо колишніх колоній Франції». «Глибокий зміст нашої політики співпраці, — писав один з її теоретиків Ж. де Брой, — полягає в тому, щоб надати слаборозвиненим країнам бажання та можливість відстоювати та виказувати власні інтереси»<sup>28</sup>. Таким чином, уряд на чолі з Шарлем де Голлем знаходить новий варіант реалізації зв'язків з країнами Африки.

Одночасно з'являється концепція «тьєрмондизму», яка включає в себе співпрацю не лише з колишніми колоніями, а й з іншими країнами, що розвиваються. За задумом теоретиків цієї політики вона включала різні форми співпраці Франції та «країн третього світу», перш за все, економічні, але також і культурні та військові. На думку французького дослідника Клода Кайтюколі, Шарль де Голль прагнув зробити з Франції посередника між багатими та бідними країнами<sup>29</sup>.

Виступаючи по телебаченню 14 грудня 1965 р., Ш. де Голль констатував, що на співпрацю з країнами третього світу витрачається близько 2 млрд. франків, але при цьому уточнив: «Гроші, що виділяються на допомогу слаборозвиненим країнам, ні в якій мірі не є втраченими. Я навіть вважаю, що це дуже вдале розміщення капіталу»<sup>30</sup>. Тож, доктрина де Голля щодо співробітництва з країнами третього світу базується на аргументуванні ідеї того, що економічний дефіцит в основі співпраці має розцінюватись як інвестиції у майбутнє. Між липнем 1959 року та липнем 1963 року Франція підписує 138 угод з колишніми колоніями Африки, а також розвиває співпрацю з франкомовними країнами, які не були її колоніями (Заїр, Руанда, Бурунді)<sup>31</sup>.

Здобуття колишніми колоніями незалежності змусило внести істотні зміни не лише в стратегію африканської політики, а й в адміністративний апарат Франції. Колоніальну адміністрацію замінили посольства. В 1946 році в Африці було всього три французьких посольства, а на початку 80-х років число посольств і місій зросло до 52<sup>32</sup>. Перебудова відносин на дипломатичній основі викликала зміни й у структурі Міністерства закордонних справ, через яке стали здійснюватися політичні зв'язки з молодими державами.

У червні 1961 року при Міністрі закордонних справ був створений спеціальний пост державного секретаря з питань відносин з африканськими країнами. У вересні того ж року в структурі МЗС з'явився новий самостійний підрозділ — Афро-малагасійське управління. Щоправда, його компетенція поширювалася тільки на колишні колонії Франції в Африці, інші ж африканські держави, що не належали в минулому до французьких володінь, перебували у віданні відділу Африки й Леванту, що існував, як ми вже відзначали, у складі Управління політичних справ. Там само було створено самостійний відділ Марокко й Тунісу, що в основному займався забезпеченням інтересів більше 300 тис. французів, які залишилися в цих країнах після здобуття незалежності. Крім того, окремо був створений пост держсекретаря в справах Алжиру.

Реалізуючи зовнішню політику Франції, де Голль максимально намагався зберегти велич країни на міжнародній арені. В цьому контексті колишні колонії Франції були їй так би мовити «заповідною зоною». Більшість учорашніх французьких володінь у Африці ввійшли в очолювану Францією валютно-фінансову систему «зони франка». Франції вдалося навіть у ряді випадків утримати воєнно-стратегічні позиції на Африканському континенті шляхом підписання з окремими країнами договорів про «взаємне забезпечення оборони».

Окрім того, двосторонні політичні зв'язки з Африкою крім дипломатичних каналів здійснюються у формі обміну візитами на різних рівнях. Найбільш важлива роль відводилася особистим контактам президента Франції із главами африканських держав. За період з липня 1960 по червень 1962 року всі керівники колишніх колоній Франції були урочисто прийняті в Парижі. Усього за цей час генерал де Голль зустрічався з ними близько 200 разів<sup>33</sup>.

Таким чином, після провалу спроб реформувати і зберегти Французьку імперію у вигляді Французького союзу та Французької спільноти уряд Франції на чолі з де Голлем пішли шляхом укладання двосторонніх угод, які заклали основу франко-африканського співробітництва.

У той самий час Франція не припиняє розвивати культурні зв'язки. Культурна співпраця охопила багато сфер: освіту, лінгвістику, науку й

техніку. Крім розвитку і поширення французької мови Франція ініціювала програми з медицини й охорони здоров'я, археології, сільського господарства, міського управління й навколишнього середовища<sup>34</sup>. За межі Франції направлялися численні радники й аташе з питань культури. Особливість французької співпраці полягала в наданні партнерам «технічної допомоги» у формі безлічі різних експертів, які за бюджетний кошт Франції мешкали та працювали за кордоном. У середині 60-х рр. кількість постійних експертів, в основному в Магрибі, Тропічній Африці й на Мадагаскарі, досягла 45 тис.<sup>35</sup> Французьке технічне сприяння зміцнювало позиції й французької мови та культури в інших країнах.

У 1960 р. на зустрічі африканських держав у Браззавілі був вироблений проект об'єднання незалежних держав африканського континенту, згідно з яким в 1961 р. було створено Афро-малагасійський союз (АМС). Це було перше об'єднання франкофонних держав Африки, покликане розвивати їхню політичну співпрацю. Саме ця організація стала провісником Франкофонії на Африканському континенті. В Афро-малагасійський союз увійшли 12 країн колишньої Французької спільноти, а дещо пізніше приєдналися й інші країни Африки, наприклад Руанда у 1963 р.<sup>36</sup> Організація провела декілька установчих конференцій у Браззавілі (15–19 грудня 1960), Дакарі (30 січня — 4 лютого 1961), Яунде (26–28 березня 1961), які дали значний поштовх франкофонному руху та сповнили ентузіазмом лідерів африканських країн. Головним ініціатором процесу був Л. Сенгор. 11 квітня 1961 року, на прес-конференції після одного з засідань Афро-малагасійського союзу, Шарль де Голль зазначав, що «зв'язки між Францією та франкомовними країнами ще не визначені до кінця, а отже потребують їх конкретизації»<sup>37</sup>. Де Голль виступав за захист і поширення французької мови та культури за кордоном. Він був переконаним прихильником розвитку співпраці з африканськими країнами і висловлював надію, що Франції вдасться перетворити старі відносини залежності на кращі зв'язки політичного, економічного й культурного співробітництва<sup>38</sup>. Однак, при цьому він досить пасивно реагував на заклики створення франкофонних установ, проявляв стриманість щодо франкофонного руху<sup>39</sup>.

І все ж таки франкофонія продовжувала набирати обертів. Міжнародна асоціація франкомовних журналістів на з'їзді в Лозанні (Швейцарія) 1960 р. прийняла резолюцію, у якій говорилося про можливість і необхідність об'єднання людей навколо спільної мови й культури. У 1962 році виходить друком тематичний номер журналу Еспрі «Французька мова у світі». У цьому номері було відроджено термін «франкофонія», який вийшов зі вжитку разом зі смертю його автора Онезіма Реклю ще на початку ХХ сторіччя. У журналі були опубліковані роботи видатних

діячів різних національностей. Зокрема, статті, що були присвячені франкофонії камбоджійця Н. Сіанука та квебекця Ж.-М. Леже. Особливого звучання франкофонії надав президент Сенегалу Леопольд Седар Сенгор у своїй статті «Французька мова, мова культури»<sup>40</sup>. Ця стаття стала основоположним текстом подальшого розвитку франкофонного руху. Автор деталізував свої пропозиції об'єднання і визначив франкофонію як «сплячу енергію» всіх континентів, всіх рас, які пробуджуються у своєму прагненні об'єднатись.

М. Тетю стверджує, що Ш. де Голль був прихильником франкофонного руху, однак у цей момент хотів поступитися ініціативою африканським країнам<sup>41</sup>. На противагу йому Д.С. Агер вважає, що Ш. де Голль уникав того, щоб його ім'я було пов'язане з франкофонією, зосереджуючи увагу на інших проблемах: позбавлення Франції від тягаря свого колоніального минулого, співпраця з Європою, економічний розвиток Франції тощо<sup>42</sup>. Так чи інакше, на початку 60-х років було створено ще дві франкофонні організації, які вже були не просто громадськими об'єднаннями любителів та користувачів французької мови й культури, а стали офіційними установами міжнародного рівня. Франція ж не виступила їх ініціатором, але і не відмовилась від участі в їх заснуванні.

Таким чином, у 1960 році на засіданнях Афро-малагасійського союзу було прийнято рішення про створення Конференції міністрів освіти франкомовних афро-малагасійських країн, яка на той час об'єднала 15 країн. Ця організація стала першою міжурядовою установою в історії франкофонії. На Конференцію було покладено завдання, які є актуальними дотепер:

- інформування членів щодо розвитку системи освіти;
- організація заходів співпраці в межах спільних інтересів;
- супровід домовленостей між міністрами й експертами з метою визначення спільних інтересів та формування рекомендацій для підтримки регіональної і міжнародної політики в сфері освіти.

1961 рік ознаменувався створенням ще однієї організації — Асоціації університетів з повним або частковим викладанням французькою мовою — за ініціативи канадського журналіста Жана-Марка Леже, який був активістом вже згадуваного Культурного й технічного союзу французької мови.

На конференції у Бангі (25–27 березня 1962) Л. Сенгор пропонує укласти між членами Афро-малагасійського союзу та Францією багатосторонні домовленості, щоб надати основу майбутній франкофонній спільноті за моделлю Британської співдружності. Здавалось би, що прагнення Л. Сенгора уникнути повного зникнення колишньої імперії та

зберегти привілейовані зв'язки країн Африки з Францією мали б зацікавити Ш. де Голля та уряд, але генерал, приймаючи ідею франкофонії, знову ставить під сумнів необхідність створення офіційної установи. Більше того, він відхиляє принцип багатосторонніх угод, що зробило би Францію одним із членів організації, а не її лідером<sup>43</sup>.

У 1965 р. Афро-малагасійський союз було реорганізовано у Спільну афро-малагасійську організацію (САМО), хартія якої була підписана на конференції в Антананаріву (Мадагаскар) у 1966 р. Готуючись до цієї конференції, президент САМО А.Діорі протягом 1965–1966 років здійснював подорожі франкомовними країнами з метою збільшення кількості прихильників ідеї об'єднання франкофонів. У результаті консультацій він зрозумів, що основна увага повинна бути спрямована на культурне, наукове й технічне співробітництво<sup>44</sup>. Тож, під час зустрічі лідерів африканських країн Афро-малагасійського союзу у 1966 році Л.С. Сенгор за підтримки однодумців — президента Тунісу Хабіб Бургіба та президента Нігеру Амані Діорі — висунув пропозицію створення «органічної франкофонної спільноти». Глави багатьох країн-учасниць підтримали ідею та висловили бажання організувати міжнародні зустрічі франкофонних країн на багатосторонній основі й доручили Л.С. Сенгору і тодішньому президентові САМО А. Діорі підготувати створення нової організації у сфері культури й техніки. Однак, не всі африканські держави підтримали франкофонну ініціативу. Деякі розглядали її як зраду африканським інтересам. Наприклад, С. Туре, президент Гвінеї, назвав проект Л.С. Сенгора «франкофолією» (франкобожевіллям), а Демократична Республіка Конго (колишнє Бельгійське Конго), хоча на словах і підтримала проект, конвенцію про створення Агентства з культурного й технічного співробітництва підписала не одразу<sup>45</sup>.

З ініціативи Л. Сенгора конференція глав держав САМО розробила основні положення франкофонної співдружності, в яких остання визначалась як «духовна співдружність націй, які використовують французьку мову в якості національної, офіційної або загальноприйнятої мови»<sup>46</sup>. Це було об'єднанням держав саме на основі спільної мови, а не колишніх колоній Франції, що підтвердило вступ в САМО Демократичної Республіки Конго, а пізніше й Руанди<sup>47</sup>.

Первісний проект франкофонного співтовариства був складним і передбачав створення трьох рівнів співпраці залежно від ступеню поширення французької мови: франкофонія «А» включала країни з інтенсивним рівнем співробітництва: Францію, держави Тропічної Африки й Мадагаскар; другий рівень — франкофонія «Б» — поширювалася на Магриб, Ліван і держави колишнього Індокитаю, де співпраця в основному обмежувалася консультаціями; третій рівень — франкофонія

«В» — мала більш широкий формат і включала учасників перших двох рівнів, а також Канаду, Бельгію, Люксембург і Швейцарію, між якими планувалося співробітництво лише в культурній сфері<sup>48</sup>.

1966 р. за підтримки Х. Бургіби й Л.С. Сенгора Президент САМО А. Діорі знову вносить на розгляд президента Франції Ш. де Голля пропозицію про створення міжнародної організації, що поєднає всі країни, де французька є мовою повсякденного спілкування, офіційною або національною мовою. Ця організація мала би включати у себе Францію, франкофонні країни Африки, Азії, Європи й Америки та займатись питаннями культурного співробітництва. Де Голль же прийняв ідею проєкту, але в той момент не підтримав його реалізацію.

Надалі в гру вступили інші відомі діячі культури та політичні лідери світу: президент Мадагаскару Філібер Циранана, принц Камбоджі Нородом Сіанук, міністр освіти Квебеку Поль Жерін Лайой, бельгійський міністр культури Поль Габріель де Стекс, які публічно висловлювали бажання народження міжнародного франкофонного союзу. 19 грудня 1966 року в продовження підтримки ідеї та конкретизації своїх пропозицій Л.С. Сенгор представляє широкому загалу проєкт франкофонної організації на телебаченні.

Протягом 1966 року французький державний посадовець Жан Ширбонель двічі виступив із запевненням, що уряд Франції з великою увагою слідкує за першими кроками франкофонії. Що стосується Ш. де Голля, він залишався безмовним і не реагував на пропозиції, які висувала САМО. З цього приводу секретар держави з закордонних справ М. де Броглі змушений був зробити пояснення: «вже деякий час заклики до народження культурної спільноти франкофонних народів збільшуються і надходять з інших країн. Більше, ніж всі інші, уряд Франції є чуйним до цього феномену... Більше, ніж інші, уряд Франції, з очевидних причин, виказує необхідну стриманість, але Франція розглядає можливість існування спільноти на основі французької мови й культури, і ця ідея заслуговує на подальшу увагу та розгляд»<sup>49</sup>.

Ознайомившись із результатами досліджень Французької Академії щодо якості французької мови у Франції, Ш. де Голль дав свою згоду на створення в 1966 р. Вищого комітету із захисту та поширення впливу французької мови (згодом Вища рада французької мови) на чолі із прем'єр-міністром Ж. Помпіду. У завдання Комітету входили боротьба з погіршенням якості мови, розвиток контактів із франкофонними країнами й розширення використання французької мови на міжнародних форумах. Одна із трьох комісій Комітету займалася багатосторонньою співпрацею із франкофонними країнами<sup>50</sup>.

Окрім того, на згаданій зустрічі САМО у Антананаріву, куди були запрошені також Франція, Канада, Квебек та Бельгія, було висунуто ще

одну пропозицію, яка отримала широку підтримку. Вона стосувалась створення Міжнародної асоціації франкофонних парламентарів. Л. Сенгор тоді заявив, що незважаючи на те, що французький уряд поки що не готовий прийняти ідею створення франкофонної організації, французькі парламентарі радо відгукнуться на цю ініціативу<sup>51</sup>. Дійсно, французькі парламентарі, зокрема Ж. Помпиду, взяли участь у засіданні й підписанні статуту організації, хоча все одно не стали активістами першого плану. Резиденція Асоціації розмістилась у Люксембурзі, але її секретаріат — у Парижі. Перший же з'їзд організації відбувся у травні 1967 року і зібрав представників 25 країн. В одному зі своїх інтерв'ю бельгійський сенатор М. де Стекс назвав цю подію «об'єднанням родини»<sup>52</sup>. Президент Люксембурзької палати М. Віктор Бодсон визначив мету об'єднання як «сприяння всім можливим ініціативам звеличення французької мови та культури»<sup>53</sup>. Ця мета знайшла своє відображення у програмі дій, яка включала:

- захист французької мови в міжнародних установах;
- лінгвістична багатостороння співпраця;
- спільний ринок для об'єктів матеріальної культури;
- співпраця в сфері преси;
- забезпечення транслявання франкомовного радіо і телебачення.

Мовчання та пасивність з боку лідера Франції Шарля де Голля викликали деяке розчарування в очах навіть принципових лідерів франкофонного руху. Тим не менш, вже була проведена значна робота, а ідея створення франкофонної організації здобула чимало прихильників у багатьох країнах світу. Тим більше, резолюція з'їзду САМО 1966 року надала право А. Діорі та Л.С. Сенгору й іншим лідерам франкофонного руху скликати 17 лютого 1969 р. у Ніамеє конференцію на рівні міністрів освіти та культури для узгодження діяльності майбутнього Агентства культурного й технічного співробітництва (АКТС). З 32 держав Гвінея й Мавританія відхилили запрошення, а Алжир і Швейцарія надіслали спостерігачів<sup>54</sup>. Участь же Франції у цій конференції не була відхилена Ш. де Голлем. Ця зустріч одержала назву «Ніамей I». Зустріч щодо заснування Агентства (Ніамей II) відбулася вже у 1970 р. після відставки Шарля де Голля і приходу до влади Жоржа Помпиду. Статут підписала 21 країна. Вже згадуваний генеральний секретар Асоціації університетів, квебекський журналіст Жан-Марк Леже був обраний тимчасовим виконавчим секретарем АКТС.

Як бачимо, моменту заснування франкофонної організації передували роки становлення даної ідеї, а тривалість процесу та стриманість з боку деяких країн, передусім Франції, мали свої причини. Ідея інституціоналізації Франкофонії не була прийнята всіма франкомовними країнами



(Алжир, Гвінея, Мавританія, Марокко висловлювались проти даного проєкту). Президент Гвінеї Секу Туре давав сувору оцінку франкофонії, яку прирівняв до спроби «зради інтересів африканців та продовження колоніалізму»<sup>55</sup>. Щодо неафриканських країн, вони залишались мовчазними, за виключенням Канади/Квебеку. А отже, не слід дивуватись стриманості Франції та відсутності особливого ентузіазму з боку Ш. де Голля.

Тим більше, політика величі Франції передбачала повагу до таких принципів, як право народів на самовизначення, самоуправління та невтручання у внутрішні справи. Участь же Франції у франкофонії, на думку французького дослідника В.Б. Россоу<sup>56</sup>, не могла б відбутись на той момент без переходу через ці принципи, оскільки одразу постала би необхідність втручання у канадо-квебекські взаємини, виникли б проблеми з Бельгією та Швейцарією в регіонах проживання франкомовного населення, а також довелось би втручатись у міжафриканські конфлікти.

Міжнародна політична ситуація теж не сприяла створенню нової організації з Францією у центрі. Виникнення та розвиток франкофонного руху після Другої світової війни були пов'язані з деколонізацією та новими політико-економічними реаліями, з якими зустрілись новостворені країни. В атмосфері 1960-х років активізація й поширення франкофонних ідей, здавалось, стало більшою мірою результатом процесу деколонізації й усвідомленням африканськими лідерами необхідності продовження співробітництва, але вже в новому статусі. Для де Голля ж політика «величі» Франції була несумісною з пропозиціями міжурядової франкофонії, яка в перспективі мала всі шанси вийти за культурні рамки й перейти в політичну площину, а Франції, при цьому, відводилась лише роль члена організації замість лідера. Тим більше у 60-х роках де Голль потрапив у складну ситуацію, коли був змушений, маневруючи між двома блоками, захищати економічні та геополітичні інтереси Франції й одночасно з цим прагнув здобути авторитет захисника третього світу, не втративши вплив на територіях колишніх колоній.

Апріорі, в 60-ті роки ніщо не могло завадити Франції, оточеній ареалом африканської незалежності, стати у керма франкофонного «корабля», тим більше, що африканські лідери самі прагнули цього. Шарль де Голль же був упевнений, що якщо Франція очолить франкофонний рух, вона неминуче буде звинувачена в неокolonіалізмі, а невдалий досвід створення Французького союзу та Французької спільноти підтверджував його думку. З іншого боку, якби Франція дозволила керувати франкофонним рухом іншим, це свідчило би про пониження її ролі та надання їй другорядного статусу.

Таким чином, всі вище перераховані фактори стали лише причиною затримки заснування офіційної міжурядової організації, що об'єднала

франкофонів. Слід зазначити, що хоча Ш. де Голль в офіційних текстах ніколи не використовував термін «франкофонія»<sup>57</sup>, все одно активно співпрацював з франкофонними країнами й підтримував ідею їх об'єднання. Численні політики вважали франкофонію оригінальним та інноваційним підходом у зовнішній політиці, що стимулювало зацікавленість багатьох лідерів різних країн. Організувати контакти між франкофонними країнами допомогли неурядові організації, створення яких розпочалось у 1950-х роках, але особливо значну роль відіграла САМО, ставши можна сказати, основоположним стовпом у франкофонному русі.

---

<sup>1</sup> *Георгиев Э.Г.* Африканская политика Франции / Э.Г. Георгиев. — М.: Международные отношения, 1988. — С. 130.

<sup>2</sup> *Caitucoli C.* Charles de Gaulle et la Francophonie / Claude Caitucoli // La Francophonie des Pères fondateurs / sous la direction de Papa Alioune Ndao. — Paris: Editions Karthala, 2008. — P. 164.

<sup>3</sup> *De Gaulle Ch.* Discour et message. Pendant la Guerre (juin 1940 — janvier 1946) / Charles de Gaulle. — Paris: Editions Plon, 1970 — Vol. 1. — P. 5.

<sup>4</sup> *De Gaulle Ch.* Discour et message. Dans l'Attente (février 1946 – avril 1958) / Charles de Gaulle. — Paris: Editions Plon, 1970. — Vol. 2. — P. 25.

<sup>5</sup> *De Gaulle Ch.* Discour et message. Avec le Renouveau (mai 1958 — juillet 1962) / Charles de Gaulle. — Paris: Editions Plon, 1970. — Vol. 3. — P. 81.

<sup>6</sup> *Георгиев Э.Г.* Африканская политика Франции / Э.Г. Георгиев. — М.: Международные отношения, 1988. — С. 32.

<sup>7</sup> *Черкасов П.П.* Судьба империи / П.П. Черкасов. — М.: Наука, 1983. — 183 с.

<sup>8</sup> *Энтин Л.М.* Крушение империи / Л.М. Энтин. — М.: Международные отношения, 1965. — С. 54–55.

<sup>9</sup> Constitution de la IV<sup>e</sup> République [електронний ресурс] // Assemblée nationale. Режим доступу: <http://www.assemblee-nationale.fr/histoire/constitution-quatrieme-republique.asp>

<sup>10</sup> *Черкасов П.П.* Судьба империи / П.П. Черкасов. — М.: Наука, 1983. — С. 82.

<sup>11</sup> *Георгиев Э.Г.* Африканская политика Франции / Э.Г. Георгиев. — М.: Международные отношения, 1988. — С. 202.

<sup>12</sup> Африка. Культура и общественное развитие / Анатолий Андреевич Громыко, Юрий Николаевич Винокуров, Роза Нургалеевна Исмагилова // Л.О. Низкая Республика Нигер. — М.: Наука, 1984. — С. 274–275.

<sup>13</sup> *Boulros-Ghali B.* Emanciper la Francophonie / B. Boulros-Ghali. — Paris: L'Harmattan, 2002. — P. 55.

<sup>14</sup> *Тюлин И.Г.* Внешнеполитическая мысль Франции / И.Г. Тюлин. — М.: Международные отношения, 1988. — С. 156–157.

<sup>15</sup> *De Gaulle Ch.* Discour et message. Avec le Renouveau (mai 1958 — juillet 1962) / Charle de Gaulle. — Paris: Editions Plon, 1970. — Vol. 3. — P. 83.

<sup>16</sup> *De Gaulle Ch.* Mémoires d'espoir. — P.: Pion, 1970. — P. 49–51.

<sup>17</sup> *Георгиев Э.Г.* Африканская политика Франции / Э.Г. Георгиев. — М.: Международные отношения, 1988. — С. 33.

<sup>18</sup> *Berstein S.* The republic of de Gaulle (1958–1969) / Serge Berstein. — Cambridge: Cambridge University Press, 2003. — P. 157.

<sup>19</sup> *Rosoux V.B.* Le général de Gaulle et la francophonie / V.B. Rosoux // Politique et Sociétés. — Vol. 16. — № 1. — 1997. — P. 64.

<sup>20</sup> *Caitucoli C.* Charles de Gaulle et la Francophonie / Claude Caitucoli // La Francophonie des Pères fondateurs/ sous la direction de Papa Alioune Ndao. — Paris: Editions Karthala, 2008. — P. 169.

<sup>21</sup> *Vaisse M.* La Grandeur: politique étrangère du général De Gaulle (1958–1969) / Maurice Vaisse. — Paris: Fayard, 1998. — P. 94.

<sup>22</sup> *Секу Туре.* Независимая Гвинея. — М., 1960. — С. 12.

<sup>23</sup> La Constitution du 4 octobre 1958 [электронный ресурс] // Le Conseil constitutionnel. Режим доступа: <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/la-constitution/la-constitution-du-4-octobre-1958/texte-integral-de-la-constitution-du-4-octobre-1958-en-vigueur.5074.html#titre12>.

<sup>24</sup> *Энтин Л.М.* Крушение империи / Л.М. Энтин. — М.: Международные отношения, 1965. — С. 54–55.

<sup>25</sup> *Георгиев Э.Г.* Африканская политика Франции / Э.Г. Георгиев. — М.: Международные отношения, 1988. — С. 39.

<sup>26</sup> *Молчанов Н.Н.* Генерал де Голль / Н.Н. Молчанов. — М.: Международная жизнь, 1973. — С. 377.

<sup>27</sup> Там само. — С. 378.

<sup>28</sup> *Тюлин И.Г.* Внешнеполитическая мысль Франции. — М.: Международные отношения, 1988. — С. 167.

<sup>29</sup> *Caitucoli C.* Charles de Gaulle et la Francophonie // La Francophonie des Pères fondateurs/ sous la direction de Papa Alioune Ndao. — Paris: Editions Karthala, 2008. — P. 166.

<sup>30</sup> *Георгиев Э.Г.* Африканская политика Франции. — М.: Международные отношения, 1988. — С. 43.

<sup>31</sup> *Caitucoli C.* Charles de Gaulle et la Francophonie / Claude Caitucoli // La Francophonie des Pères fondateurs/ sous la direction de Papa Alioune Ndao. — Paris: Editions Karthala, 2008. — P. 173.

<sup>32</sup> *Георгиев Э.Г.* Африканская политика Франции / Э.Г. Георгиев. — М.: Международные отношения, 1988. — С. 130.

<sup>33</sup> Там само. — С. 150.

<sup>34</sup> La francophonie: l'indispensable mutation du paternalisme vers un multilatéralisme équilibré. — P.: Harmattan, 2001. — P. 20.

<sup>35</sup> *Gilder A.* Alerte francophone / A. Gilder, A. Salon. — Paris, 2004. — P. 45.

<sup>36</sup> *Le Scouaniec F.-P.* La Francophonie / F.-P. le Scouaniec. — Quebec: Boreal, 1997. — P. 42.

<sup>37</sup> *De Gaulle Charles.* Discours et message. Vers le Terme (janvier 1966 — avril 1969) / Charles de Gaulle. — Paris: Editions Plon, 1970. — Vol. 5. — P. 303.

- <sup>38</sup> *De Gaulle Ch.* Mémoires d'espoir / Charles de Gaulle. — P.: Pion, 1970. — P. 164.
- <sup>39</sup> *Caitucoli C.* Charles de Gaulle et la Francophonie / Claude Caitucoli // La Francophonie des Pères fondateurs/ sous la direction de Papa Alioune Ndao. — Paris: Editions Karthala, 2008. — P. 172.
- <sup>40</sup> *Senghor L.S.* Le français, langue de culture / Léopold Sédar Senghor // Esprit. — 1962. — № 311, novembre. — P. 842–845.
- <sup>41</sup> *Tetu M.* Qu'est-ce que la Francophonie? / M.Tetu. — Hachette-Edicef, 1997. — P. 215.
- <sup>42</sup> *Ager D.E.* Francophonie in the 1990's: problems and opportunities / D.E. Ager. — P. 118.
- <sup>43</sup> *Caitucoli C.* Charles de Gaulle et la Francophonie / Claude Caitucoli // La Francophonie des Pères fondateurs / sous la direction de Papa Alioune Ndao. — Paris: Editions Karthala, 2008. — P. 173.
- <sup>44</sup> *Leger J.-M.* La Francophonie: grand dessein, grande ambiguïté / J.-M. Leger. — Quebec, Ville de Lasalle: Editions I-liirtubise, 1987. — P. 104.
- <sup>45</sup> *Le Scoitarnec F.-P.* La Francophonie / F.-P. le Scoitarnec. — Quebec: Boreal, 1997. — P. 51.
- <sup>46</sup> Chronologie: genèse et développement de la Francophonie [Электронный ресурс] // la documentation française. — Режим доступа: <http://www.ladocumentationfrancaise.fr/dossiers/d000124-la-francophonie/chronologie-genese-et-developpement-de-la-francophonie>.
- <sup>47</sup> *Le Scouarnec F.-P.* La Francophonie / F.-P. le Scouarnec. — Quebec: Boreal, 1997. — P. 48.
- <sup>48</sup> Там само. — P. 51.
- <sup>49</sup> *Rosoux V.B.* Le général de Gaulle et la francophonie // Politique et Sociétés. — Vol. 16. — № 1. — 1997. — P. 70.
- <sup>50</sup> *Le Scouarnec F.-P.* La Francophonie / F.-P. le Scouarnec. — Quebec: Boreal, 1997. — P. 53.
- <sup>51</sup> Le Président Senghor souhaite la création d'un Parlement francophone // Le Monde. — 1966. — P. 5.
- <sup>52</sup> Une réunion de famille des parlementaires de langue française // La Croid. — P. 3.
- <sup>53</sup> Création d'une Association internationale des parlementaires de langue française // Le Monde. — 1967. — P. 6.
- <sup>54</sup> *Tetu M.* Qu'est-ce que la Francophonie? / M. Tetu. — Paris: Hachette-Edicef, 1997. — P. 245.
- <sup>55</sup> *Rosoux V.B.* Le général de Gaulle et la francophonie / V.B.Rosoux // Politique et Sociétés. — Vol. 16. — № 1. — 1997. — P. 70.
- <sup>56</sup> Там само. — P. 73.
- <sup>57</sup> *Caitucoli C.* Charles de Gaulle et la Francophonie / Claude Caitucoli // La Francophonie des Pères fondateurs/ sous la direction de Papa Alioune Ndao. — Paris: Editions Karthala, 2008. — P. 172.

*Статья посвящена раскрытию особенностей взаимоотношений Франции с ее колониями в Африке после Второй мировой войны.*

*Освещается развитие и трансформация отношений между новосозданными государствами Африки и бывшей метрополией, особое внимание уделено формированию совместных межгосударственных институтов от Французского союза до Агентства культурного и технического сотрудничества.*

**Ключевые слова:** *Французский союз, Французское сообщество, франкофония, культурно-лингвистическое сотрудничество, Шарль де Голль, Леопольд Седар Сенгор.*

*The article deals with peculiarities of relations between France and its colonies in Africa after the Second World War. Gradual development and transformation of relations between newly-created African states and ex former metropolis are described, special attention is paid to the forming of common intergovernmental institutions since French union till Agency of cultural and technical cooperation.*

**Keywords:** *French Union, French community, francophonie, cultural and linguistic cooperation, Charles de Gaulle, Leopold Sedar Senghor.*